

STANISLAW SROKA

FEHÉR ULÁSZLÓ LENGYEL HERCEG, A PANNONHALMI BENCÉS APÁTSÁG KORMÁNYZÓJA 1377–79-BEN

A Piastok kujáviai ágából származó Fehér Ulászló (Wladyslaw Bialy) herceg személye már több ízben vonta magára – nem csak a lengyel – történészek figyelmét. A herceg viharos élete számos feldolgozásban szolgált témául, nem csupán a szakirodalomban.¹ Jelen tanulmányom célja a lengyel herceg tevékenységének ismertetése Pannonhalmán, a bencések Szent Márton Apátságának kormányzójaként (lat.: gubernator), amely hivatalát Nagy Lajos királytól kapta 1377-ben.²

Fehér Ulászló 1370-ig szerzetes volt a franciaországi Szt. Benignus kolostorban, Dijonban. Nagy Kármér halála (1370. XI. 5.) után a lengyel trónt a korábban megkötött örökösödési egyezmény értelmében Nagy Lajos foglalta el, akit 1370. november 17-én Krakkóban koronáztak Lengyelország királyává. A trón elfoglalásában jelentős segítséget nyújtottak Lajosnak a kislengyelországi nemzetségek. Ugyanakkor ellenzékére talált a sértett nagylengyelországiakban, akikről Lajos megtagadta, hogy a koronázást Gnieznóban tartsák, és még a koronázási jelvényeket sem volt hajlandó Nagylengyelország fővárosában elhelyezni. Ebben a helyzetben fordultak a legbefolyásosabb és a királlyal leginkább szembehelezhető nemzetségek Fehér Ulászló herceghez, aki – mint említettem – Franciaországban a dijoni kolostorban tartózkodott, és felkérték, hogy térjen vissza Lengyelországba, és foglalja el a trónt. Fehér Ulászló egy, a dijoni kolostorba menesztett rendkívüli küldöttség révén szerzett tudomást Nagy Kázmér haláláról és az országban uralkodó politikai helyzetről. Ahhoz viszont, hogy a lengyel trónra pályázhassék, felmentést kellett kapnia a szerzetesi fogadalom alól, amelyet a bencések közé lépése alkalmával tett Dijonban. E célból elutazott Avignonba a pápához, és diszpenzációt kért tőle. A magyar udvarral való jó viszonyt szem előtt tartó pápai kúriától azonban nem kapott semmilyen felmentést szerzetesi fogadalma alól. Attól tartottak ugyanis, hogy egy esetleges diszpenzáció megintgátná Lajos helyét a lengyel trónon és beháborúkhöz vezethetne Lengyelországban. Amint később kiderült, ezek az aggodalmak nem voltak alaptalanok. A lengyel herceget ugyanis nem tántorította el az ismételt elutasítás a pápa részéről (XI. Gergely 1371. november 11-én Lajoshoz és feleségéhez küldött bullái) és 1373-ban fegyveres harcot indított gniewkowói hercegsége visszaszerzéséért (Gniewkowo – város Kujáviában), amelyet 1364-ben adott zálogba 1000 forintért. Ez a harc 1377-ig húzódott el, amikor is a herceg döntő vereséget szenvedett, és a királlyal való egyezkedésre kényszerült.³

Czarnkowi Janko négyszáz éves krónikájában található Fehér Ulászlónak kujáviai küzdelmeiről szóló leírás az elveszett atyai örökség, a gniewkowói hercegség visszaszerzéséért, amelyben a szerző előadja, hogy a vereséggel végződő

harcokat követő tárgyalások során a herceg eladta Nagy Lajosnak örökölt birtokát, és a 10 ezer forintos összegben túl megkapta még a királytól „quandam abbatiam in Pannonia ordinis sancti Benedicti”.⁴ A krónikás semmilyen további részletet nem ad meg az apátsággal kapcsolatban.

Jan Dlugosz *Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae* című művében két ízben (az 1371. és az 1376. évnél) tesz említést arról, hogy Fehér Ulászló megkapta „abbatiam quandam S. Benedicti a rege Ludovico in Hugnaria satis pinguem et ventrosam”, azaz teljes egészében Czarnkowi Janko krónikájára támaszkodott.⁵

A pannoniai Szt. Márton apátság Ulászló hercegnek adományozásáról szóló első historiográfiai említést Pray Gy. művében találjuk (*Annales Regum Hungariae*), Pray leírja, hogy Fehér Ulászlónak „ut nonnulli scribunt, S. Martini montis Pannoniae Abbatia donatus est”.⁶ A minket érdeklő tárgyat illetően jóval több részletet tett közzé publikációjában Chr. Novák,⁷ a pannonhalmi kolostor apátja, akinek rendelkezésére állt az apátsági levéltár gazdag gyűjteménye. Nevezetesen megad egy részletet Nagy Lajos 1378-ban kelt okleveléből, amelyben szerepel „Religiosus Deo devotus vir Dominus Frater Wladislaus, olim Dux albae Cuaviae, Frater noster carrissimus, nunc Gubernator Abbatiae Monasterii S. Martini de Sacro Monte Pannoniae”, azaz hősiünk, Fehér Ulászló herceg 1378-ban már a pannonhalmi apátság élén állt. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy Novák – helytelenül – az 1375-ös évet fogadja el, mint az apátság Fehér Ulászlónak adományozásának idejét.

Novák után ugyanezt az adatot ismétli meg Katona István és Fejér György. Fejér tette közzé továbbá Dlugosz *Annales*-ének egy 1373-ra vonatkozó részletét, amelyben a kujáviai hercegnek adományozott apátságról esik szó, de az adományozást nem 1373-ra datálja (mind Dlugosz), hanem Novák adataira támaszkodva e tekintetben, 1375-re.⁸

A XIX. századi lengyel történetírás számos alkalommal felvetette Fehér Ulászló életrajzában kérdését. Ennek ellenére A. Oleszczynski, J. Bartkowski, K. Wl. Wójcicki és O. Balzer munkái pusztán a herceg Szt. Márton apátságbeli tartózkodásának tényét rögzítik, de nem találunk semmilyen információt a kormányzói hivatalban való működésére vonatkozóan.⁹

A *Przewodnik Naukowy i Literacki* 1887. évi 15. kötetében jelent meg J. Leniek tanulánya Wladyslaw Bialy címmel, amelynek bevezetőjében a szerző a következőket írja: „Fehér Ulászló mindeztideig ismeretlen és nyomtatásban meg nem jelent oklevelei, amelyeket a magyarországi Martinsbergben való apáti–gubernátori hivatala idején adott ki, a kolostor levéltárában található. Dr. Rómer Ferenc, a neves magyar régészprofesszor, a Krakowska Akademia Umiejetnosci aktív tagja jóindulatának és szívességének köszönhetően alkalmam nyílt levelezésünkön keresztül megismerni ezen oklevelek tartalmát”.¹⁰ Annak ellenére, hogy Lenieknek állítólag ismernie kellett a pannonhalmi apátság levéltárában található – akkor még kiadatlan – oklevelek tartalmát, tanulmányában nem használta fel azt teljes egészében. Fehér Ulászló Pannonhalmán tartózkodásának időszakát két mondatban nyugtázza, és semmilyen új tényt nem közöl. Jan Leniek munkája tehát az előszó hangzatos bejelentése ellenére gyakorlatilag nem tartalmaz semmi újat a minket érdeklő témát illetően.

A XIX. századi magyar szakirodalom szintén nem szentelt ennek a kérdés-

nek különösebb figyelmet megelégedvén Jakub Caro Geschichte Polens című műve második kötetének információival.¹¹ Hasonlóképpen az új- és legújabbkori lengyel történetírás sem vetette fel ezt a problémát beérve az elődök megállapításaival.¹²

A jelen témára vonatkozó források mindegyike megjelent már nyomtatásban. Többségük a pannonhalmi Szent-Benedek-rend története című nagyszabású mű második kötetében, amelyben kiadták az apátsági levéltár okleveleinek tül-nyomó részét.¹³ E szavak írójának alkalmá nyílt kutatásokat folytatni az apátsági levéltárában és saját szemével meggyőződhetett róla, hogy a Fehér Ulászló Pannonhalmán tartózkodását érintő összes dokumentum megjelent az említett kiadványban.¹⁶ Ezen kívül kiegészítő kutatásokat is folytattam Budapesten az Országos Levéltárban, és megismerkedtem az idevonatkozó újabb magyar szakirodalommal is.

II.

Fehér Ulászló herceg a gniewkowói földek visszaszerzésére tett 1376–77-es kísérletek kudarcát követően Magyarországra utazott, ahol Nagy Lajossal folytatott tárgyalásai eredményeképpen eladta a királynak atyai örökségét 10 ezer forintért, és cserébe megkapta tőle a gazdag pannonhalmi apátságot. A Roczniki torunskie tanúsága szerint a végső egyezsége 1377. március 15. és 28. között került sor a kujáviai Brzescben, ahol Fehér Ulászló több jeles személyiség jelenlétében lemondott a hercegségről.¹⁷ Ezt követően ismét Magyarországra utazott, hogy felvegye a kormányzói hivatalt a neki adományozott apátságban. Sajnos nem maradt fenn Lajos király adománylevele, így nehéz megállapítani a herceg megérkezésének pontos időpontját a pannonhalmi apátságba. Nem tarthatók azok a tudományban előforduló feltevések, melyek szerint Fehér Ulászló már 1376-ban kormányzó volt,¹⁸ ha figyelembe vesszük azt a forrásokkal igazolható tényt, hogy ebben az időben még jelen volt Domonkos apát, hiszen tevékenységének nyomai még 1377. januárjában is fellelhetők.¹⁹ Nagy valószínűséggel elfogadhatjuk tehát, hogy Domonkos apát a fenti időpont után halt meg, bár nem kizárt az a lehetőség sem, hogy a király távolította el hivatalából. Nagy Lajos ugyanis minden áron szerette volna maga mellett tudni, szem előtt tartani az önféjű lengyel herceget, és éppen erre teremtett lehetőséget azzal, hogy Ulászlónak adományozta valamelyik magyarországi apátság kormányzói hivatalát. Lehetséges tehát, hogy egy ilyen magasabb szempont készítette a királyt Domonkos apát eltávolítására és a pannonhalmi apátság kormányzói hivatalának átruházásra a kujáviai hercegre.²⁰ Mindenesetre Fehér Ulászló az 1377. márciusában Brzesc Kujawski városában megkötött egyezményt követően, nem korábban mint 1377. április elején Magyarországra érkezett. Az apátsági kormányzói hivatalban folytatott tevékenységének első nyomaira azonban csak az év végére vonatkozóan találunk adatot Szepesi Jakab országbíró 1378. február 18-án kelt oklevelében,²¹ amelyben a pannonhalmi kolostornak ítéli az Apáti²² községhez tartozó rétet. Az apátság és az Apátival szomszédos Gulács²³ község nemesei között már 1372 óta tartott a viszály, attól fogva, hogy az urak „de Gulach” alattomban elfoglalták az illető rétet. A Szt. Márton-koostor akkori apátja, Czudar László azonnal intézkedni kezdett a rét

visszaszerzése érdekében saját nevében egy bizonyos „Gench” nembéli Miklóst küldött delegátusként, hogy az ügyet az országbíróság elé vigye. Czudar László halála (1372.) után utóda, Domonkos apát folytatta a birtokvitát, majd az ő halála (vagy eltávolítása) után Fehér Ulászló vitte tovább az ügyet, mint az apátság kormányzója. Minthogy nem volt illendő az apátkormányzónak személyesen megjelenni a bíróság színe előtt, egy bizonyos Bálint fia Lászlót jelölt ki, hogy a vitában képviselje a pannonhalmi konventet és a kormányzót.²⁴ Mindhiába próbálták azonban a bíróság elé idézni a gulácsi nemeseket. Ők ugyanis elismerték, hogy nem rendelkeznek kellő bizonyítékokkal igazuk alátámasztására, ennek ellenére továbbra is birtokukban tartották – jogtalanul – a kolostori rétet. Végére 1378. február 18-án hozott ítéletet az akkori országbíró, Szepesi Jakab. Amint az várható volt, a vitatott rétet visszatérítette a pannonhalmi apátságnak, addigi jogtalan bitorlóit pedig a halálra és vagyonuk elkobzására ítélet. A gulácsiak elkobzott javait három részre osztották, amelyből egy rész az apátságra szállt, a fennmaradó kétharmad pedig Szepesi Jakab tulajdonába került.

Ilyenformán Fehér Ulászló kormányzósága Pannonhalmán igen kedvezően indult, igyekezetének köszönhetően ugyanis visszakерült az egykor elveszített rét, és egyúttal a kolostor birtokai nemhogy megfogyatkoztak volna, de még növekedtek is.

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy 1378 elejéről rendelkezünk még két oklevéllel, mindkettőt Nagy Lajos adta ki egyazon napon, február 24-én, Visegrádon, s ezek tovább bővítik Fehér Ulászló apáti–gubernátori tevékenységére vonatkozó ismereteinket.²⁵ Ezek egyúttal cáfolják egyes történészek állítását, mely szerint a herceg a pannonhalmi apátságban tartózkodván semmi hasznosat nem cselekedett, és csak arra várt, hogy módja nyíljk azt elhagyni, hogy végre öröklött birtokainak visszaszerzésével törődjön.²⁶

Rögtön a gulácsi nemesek elfoglalta, Apáti községhez – s ezzel a kolostor javaihoz – tartozó rét visszaszerzése után Ulászló herceg tanulván a fenti példából elhatározta, hogy biztosítja az apátság jószágainak többi részét is egy esetleges birtokfoglalás ellen. E célból fordult Lajos királyhoz két oklevél megerősítését kérve, amelyek a győri káptalanban keltek 1296-ban és 1332-ben, és a kolostor javai közé tartozó Komárom megyei Lak-Csicsó birtokrészt érintik.²⁷ Ezen kívül a király elé terjesztette – szintén megerősítés végett – Kont Miklós 1362. május 20-án kelt ítéletét, amelyben a nádor az apátság tulajdonának ismeri el a tapolcai malmot.²⁸ Lajos király, aki különös kegyben tarotta a pannonhalmi Szt. Márton apátságot, hajlott Ulászló herceg kérésére, és 1378. február 24-én, Visegrádon kiállított az említett kolostor számára két oklevelet. Az elsőben transzumálja a győri káptalannak a Komárom megyei Lak-Csicsó(29) birtokrészre vonatkozó okleveleit. A káptalan 1296-ban igazolja, hogy egy bizonyos Mihály mester mintegy 20 évvel korábban zálogba adta Lak-Csicsóhoz tartozó birtokát a pannonhalmi apátságnak, majd 1332-ben ugyanez a káptalan hitelesítette, hogy Mihály mester utódai 20 széles bécsi markáért eladták a falut az apátságnak. Második oklevelében pedig a király megerősíti a kolostort jogaiban a Zala megyei Tapolcán levő malomra Kont Miklós nádor döntése alapján, amely a malmot a kolostornak ítéli Szenyi Gergely és utódai követelése ellenében.³⁰ Fehér Ulászló ezzel a lépésével biztosította a kolostor jószágait az apátsági birtokokkal szomszédos nemeség esetleges újabb birtokfoglalása ellenére.

De ezzel még korántsem merült ki az apát–kormányzó gondoskodása a kolostor vagyonáról. Tudjuk ugyanis, hogy a következő évben, 1379-ben energikusan védelmezte a vámot, amit a Sió bal partján fekvő Jut községben szedett az apátság.³¹ A vámról tudniillik igényt formált András, a Szt. László-templom prépostja és egy bizonyos Besenyő Miklós is, annak ellenére, hogy a juti vám a kolostoré volt már legalább 1335-től kezdve.³² A korábbi apátok nyilván elhanyagolták a vám beszedését, mert a vita jó pár évig eltartott, és csak 1382-ben ért véget a kolostor számára kedvező eredménnyel, amikor is a Szepesi Jakab országbíró nevében ítélkező Szécsi Miklós megerősítette a Szt. Márton kolostor jogát a vitatott vámról.³³ Fehér Ulászló ekkor már nem tartózkodott Pannonhalmán, mivel 1379 októberében elhagyta az apátságot és Gdanskba utazott. Ott találjuk őt már október 20-án,³⁴ de Pannonhalmán tartózkodása végéig gondot fordított az apátság vagyoni helyzetére. Erről tanúskodik legalább is az a tény, hogy október 6-án még a kolostorban tartózkodott, és felügyelte a Somogy megyei Jut községben szedett vám jogáért éppen ez időben folytatott vitát.³⁵

Fehér Ulászló Pannonhalmán töltött utolsó napjaira vonatkozóan rendelkezünk még egy dokumentummal, amelyet a királynő, Bosnyák Erzsébet 1379. október 2-án, Budán állított ki és küldött a pozsonyi káptalanhoz. Ez az írás is tanúskodik arról, hogy Ulászló herceg bizonyára levelezést folytatott Erzsébet királynővel. Azzal a kéréssel fordul ugyanis a királynő levelében a pozsonyi káptalanhoz, hogy juttassanak el – az ő írásához csatoltan – két levelet Ulászló herceghez, a pannonthalmi apátság akkori kormányzójához. Egyúttal hozzáteszi: „Et quicquid idem visis iisdem literis nostris fecerit vel responderit, nobis fideliter rescribatis”.³⁶

Sajnos nem tudjuk, hogy Erzsébet királynő levelei eljutottak-e Ulászlóhoz, s az miként fogadta. Bizonyára nem találták már a herceget Pannonhalmán, mivel – amint feljebb említettem – ott tartózkodásának utolsó nyoma október 6-ról származik, október 20-án pedig már Gdanskban találjuk. Ezek szerint – figyelembe véve a Pannonhalma és Gdansk közötti igen nagy távolságot – rögtön október 6. után el kellett utaznia. Amennyiben Erzsébet királynő október 2-án indította útjának leveleit Budáról, majdnem lehetetlen, hogy október 6. előtt Pannonhalmára értek volna, különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy előbb Pozsonyba küldte azokat, és onnan kellett átírányítani a Szt. Márton apátságba.

Fehér Ulászló tehát váratlanul hagyta el a kolostort. Az eddigi szakirodalomban több ízben szöttek már különböző feltételezéseket erre a tényre vonatkozóan. Úgy tűnik, Jan Dabrowskinak volt igaza, amikor azt írta: „Ulászló elutazásának oka az egyházszakadással kapcsolatos számításokban gyökerezik, amely éppen ekkor robbant ki Nyugaton. Számított VII. Kelemen támogatására, mint később kiderült, helyesen.”³⁷ Valóban, az Avignonban székelő ellenpápa, VII. Kelemen 1382. szeptember 15-én kiadta Fehér Ulászlónak a szerzetesi eskü alóli diszpenzációt tartalmazó bullát.³⁸ Ez a bulla, amelyben J. Leniek szerint benne foglaltatott teljes életrajza „saját bevallása szerint”³⁹ mégsem tesz említést arról, hogy Fehér Ulászló Pannonhalmán tartózkodott. És nem is változtatott már semmi a kujáviai herceg életén.

Jegyzetek

1. A kujáviai hercegről szóló első komolyabb publikáció a francia P. C. N. Amanton tollából származik, Vladislav duc de Cujavie maine de Ibbaye de Citeaux, puis Bénédictin, Dijon 1832 alig 50 példányban. Ezt a tanulmányt később lefordították lengyelre: Władysław książę kujawski, zakonnik opactwa Cystersów, później Benedyktynów w Dyzonie, współzawodnik do korony polskiej po śmierci króla Kazimierza Wielkiego w XIV wieku, który po zgonie był pochowany w Dijon, Biblioteka Warszawska, 1863, I. köt. 249–366. old. Fehér Ulászló igen közkedvelt volt a XIX. századi szépirodalom körében is. Egyebek között J. I. Kraszewski, a kiváló lengyel regényíró tette meg regénye (Biały Książę) főhőisévé. A további irodalmat az alábbiakban idézem.
2. Pannonhalma magyar nevét csak a XIX. sz. húszas éveitől kezdve kezdik használni. Két kifejezés összetételéből származik: Pannonia, illetve halom, és két jeles nyelvújító, Guzmics Izidor és Kazinczy Ferenc terjesztette el. A középkorban ugyanis a Szt. Márton apátságot a „Mons Sacer Pannoniae” névvel jelölték. Pannonhalma nevének történetéről ír Klemm A., Pannonhalma nevének története, Pannonhalmi Szemle, 1935. 10. 212–217. old.
3. J. Sliwinski, Książę Władysław Biały a sukcesja tronu polskiego, Lubawa 1982 15–21. old.
4. Joannis de Czarnkow Chronicon Polonorum, Kiadja J. Szlachetowski, Monumenta Poloniae Historica, II. köt., Lwów 1872 660 old.
5. Lib. X., Varsaviae 1985 35. old. Az 1376. évnél Długosz megismétli a gniewkovi hercegség 10 ezer forintért való eladásáról szóló részletet, és egyúttal hozzáteszi hogy Ulászló kapott Magyarországon „abbacia notabili in Hungaria ordinis Cisterciensium, in qua ad vitam degeret, accepta, reconciliatus regi illic constitit et residium fere vite tempus illic exegit”(46. old.). Mint tudjuk, a pannonthalmi apátság Szent Benedek regulája szerint szerveződött (az 1373. évnél Długosz helyesen adja meg a regulát), ezen kívül Fehér Ulászló nem maradt ott haláláig, csak 1379. végéig, azaz nem egész 3 évig. Vö.: A. Semkowicz, Krytyczny rozbiór Dziejów Polski Jana Długosza (do roku 1384), Kraków 1887. 2387. old.
6. II. köt., Vindobonae 1764 141. old.
7. Chr. Novák, Vindiciae diplomatis, quo sanctus Stephanus primus Hungariae rex monasterium S. Martini de Sacro Monte Pannoniae ordinis S. Benedicti anno MI fundaverat, Budae 1780 122. old.
8. Katona S., Historia critica regum Hungariae, stirpis mixtae, X. köt. Budae 1790 588. old.; Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, szerk. Fejér G. IX. köt., 5. rész, Budae 1834, nr 5. 36–37. old.
9. A. Oleszczynski, Wspomnienia o Polakach co styneli w obcych krajach, Lipsk 1844 108. old.; J. Bartkowski, Wspomnienie historyczne o Władysławie Białym księżu na Gniewkowie, Rocznik Towarzystwa Historyczno–Literackiego w Paryżu, R. 1869, Paryż 1870 253. old.; K. Wl. Wójcicki, Książę Biały, in: Szkice historyczne i z domowego życia niedawno ubiegłej przeszłości, Kraków 1869 82. old.; O. Balzer, Cenealogia Piastów, Kraków 1895 370. old.
10. Másolat, 4–5. old. Lásd a mű recenzióját. A. Semkowicz tollából, Kwartalnik Historyczny, I. köt., 1887 657. old.
11. J. Caro, Geschichte Polens, Bd II, Gotha 1863 366. old.; Czinár M., Damiani Fuxhoffer Benedictini Pannonii Monasteriologiae regni Hungariae libri duo totidem tomis comprehensi, Vindobonae et Strigonii 1869 90–92. old.; A. Pór, Nagy Lajos 1326–1382, Budapest 1892 466. old.; uő, A piasztok és a magyar Anjouk közötti ronkság, in: Századok 26. sz. 1892. 235. old. A szerző publikálta Erzsébet királynőnek egy rendkívül érdekes oklevélét 1379-ből, amelynek alább több figyelmet szentelek; A. Pór, G. Schönherr, Az Anjou ház és örökösei 1301–1439, in: A Magyar Nemzet Története, III. köt.,

- Budapest 1895 304. old. Egyedül Rómer Flóris foglalkozott a kujáviai herceggel Czudar László sírköve, (Tudománytár, 1841 januárius, 63–66. old.) c. publikációjában, és bebizonyította, hogy a síremlék, mely az ún. szép kapu (porta speciosa) mellett található, nem Fehér Ulászlóé (ahogyan Szentiványi Márton és Fuxhoffer Damian vélte), hanem Czudar Lászlóé, aki 1365 és 1372 között volt apát Pannonhalmán.
12. J. Dabrowski, *Ostatnie Lata Ludwika Wielkiego 1370–1382*, Kraków 1918 251. old.; J. Sliwinski, op. cit., 21. old.
  13. A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története, II. köt., A pannonhalmi főapátság története, 2. rész (A pápák és zsinatok reformáló törekvései 1243–1403), kiadja Sörös P., Budapest 1903 (a továbbiakban: A PSzBR tört.)
  14. A pannonhalmi bencés apátság levéltárában található jelenleg 1830 középkori oklevél (1526-tal bezárólag), ezek közül kb. 600 kiadatlan. A levéltár történetéről lásd: Récsey V., *Brevis historia archivi archi-abbatiae O. S. B. de S. Monte Pannoniae cum brevi notitia illius alterius archivi publici regnicolaris ven. conventus S. Martini de S. Monte Pannoniae*, Veszprém 1896.
  15. Itt mondok hálás köszönetet Reinhardt Gyula Aba és Somorjai Ádám atyáknak a kutatásban nyújtott segítségért.
  16. Jan Leniek fentebb idézett művében (10. sz. jgyz.) azt írja, hogy „Fehér Ulászló az általa kiadott okleveleken, amelyek megtalálhatók az apátsági levéltárban”, gubernátorként szerepel. A pannonhalmi levéltárban folytatott kutatások során azonban fény derült rá, hogy a levéltár nem rendelkezik egyetlen Fehér Ulászló által személyesen kiadott oklevéllel sem. Megtalálhatók viszont Nagy Lajos oklevelei, amelyeket Ulászló kérésére adott ki, amikor az a Szt. Márton apátság kormányzója volt. Leniek nyilván ezekre – az általam az alábbiakban leírt – oklevelekre gondolt, amelyeket nem látott személyesen, de ismert (legalább is ezt állítja, hiszen munkájában fel sem használta) a pannonhalmi apátság egyik szerzetesével, a kiváló régésszel, Rómer Flóris-sal folytatott levelezés révén.
  17. Franciscani Thorunensis Annales Prussici (941–1410), in: *Scriptores Rerum Prussicarum*, III. köt., hrsg. T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Leipzig 1866 103. old.)
  18. Fejér G., op. cit., IX. köt., 5. rész 36–37. old.; Bertényi I., *Magyarország az Anjouk korában*, Budapest 1987 162. old.
  19. A pannonhalmi bencés apátság levéltára, 608a sz. dok. (Fasc. 15 nr 4); *Magyar Országos Levéltár*, DL 250; A PSzBR tört., nr. 203. 550. old. – itt 1377. jan. 13.
  20. J. Dabrowski, op. cit., 252. old.; A PSzBR tört., 62, 64. old.
  21. A PSzBR tört., nr. 203. 546–552. old. Szepesi Jakabról lásd: Bertényi I., *Szepesi Jakab országbíró. A magyar királyi kúriai bíráskodás történetéhez a XIV. században*. Budapest é. n. (1970); uő. *Az országbírói intézmény története a XIV. században*, Budapest 1976 149–174. old.
  22. Apáti, a korabeli Zala vármegyében levő helység a kolostor egyik legrégibb birtoka volt. Lásd: A PSzBR tört. 155–156. old.; Csáki D.: *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában*, III. köt. Budapest 1897 29. old.
  23. Csáki D., op. cit., III. köt. 56. old.
  24. A PSzBR tört., nr. 203 550. old.: „tandem ipsis octavis (azaz 1377. XI. 18. – S. S.) instantibus Ladislaus, filius Valentini, pro domino Wladislao, gubernatore abbatiae ecclesiae Sancti Martini et conventi eiusdem ecclesie...”
  25. A PSzBR tört., nr 204 553. old.; nr 205 554–556. old.
  26. P. C. A. Amanton, op. cit. 362. old.; J. Bartkowski, op. cit., 253. old.; K. Wl. Wójcicki, op. cit., 82. old.

27. Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarországi történeti földrajza*, III. köt., Budapest 1987 411–512. old.; A PSzBR tört., 132–134. old.; Csánki D., op. cit. III. köt. 506. old.
28. Csánki D., op. cit. III. köt. 25–26 old.; A PSzBR tört., 154. old.; Törőcsik Z., *Tapolca XIV–XV. századi története*, Horizont. Veszprém megyei közművelődési tájékoztató, R. 13., 1985. nr 3, 3–11. old.
29. A PSzBR tört., nr 204 553. old. Ch. Novák éppen ebből az oklevélből adott ki egy fentebb általam is idézett kisebb részletet. (Ch. Novák, op. cit. 122. old)
30. A PSzBR tört., nr 205 554–556. old.
31. A PSzBR tört., nr 210 556. old A kormányzó és az apátság érdekeit védő ügyvédként lépett fel ebben a vitában egy bizonyos András fia Miklós. Jut községről lásd: Csánki D. op. cit. II. köt. 615. old.
32. Csánki D., op. cit., II. köt. 615 old.
33. A PSzBR tört., nr 210 560–566. old.
34. Joannis de Czarneków ... 689. old. Dlugos, op. cit. 73. old. hibásan az 1380. évnél szerepel.
35. A PSzBR tört., nr 210 561. old.
36. Pozsonyi Káptalani Levéltár, Jelzet: Capsa 28 fasc. 20 nr. 26 Magyar Országos Levéltár, DF 227029. Ennek a rövid levélnek a tartalmát publikálta Pór A. A Piasztok és a magyar Anjouk közötti rokonság című cikkében. In: Századok 26. 1892. 234. old. 3. sz. jegyz.
37. J. Dabrowski, op. cit. 251. old. 3. sz. jegyz.
38. J. Bartkowski adta ki ezt a bullát helyesen, op. cit. 265–267. old. Avignonban keltezték „decimo septimo Kalendas octobris” VII. Kelemen pápaságának negyedik évében, azaz 1382. szept. 15-én. J. Leniek, po. cit. 23. old. aki J. Bartkowski tanulmányáról igen kritikus hangon írt véleményt, nem tudni, miért írja, hogy a bullát 1382. október 27-én adták ki. Még nagyobb zűrzavart okozott A Semkowicz J. Leniek munkájáról szóló recenziójában (Kwartalnik Historyczny, 1887. 1. sz. 657. old.), amikor azt állította, hogy a bullát 1381. október 1-re keltezték. Annak ellenére, hogy J. Bartkowski tanulmánya 1870-ben jelent meg, A. Semkowicz azt írja, hogy a bullát Fejér Gy. kiadványából ismeri, op. cit. IX. köt. 5. rész, Budae 1834, nr 269, 493–496. old., ahol a fenti dátumnál találta. A recensens nem vette észre azonban – mint ahogy bizonyára Bartkowski munkáját sem ismerte –, hogy a Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilisben Fejér a bulla datálásánál kihagyta a „decimo septimo”-t és ily módon a dátum a következő formában jelenik meg nála: Datum Auenione Calen. Oct. Pontificatus nostri anno quarto”, azaz október 1. Ezen kívül Fejér tévesen az 1381. évhez helyezte. XII. Kelemen 1378. okt. 31-én koronázták ellenpápává (Szentpétery I., A kronológia kézikönyve, Budapest 1985 89. old.), tehát a bullát szept. 15-én, Kelemen pápaságának negyedik évében, azaz 1382-ben adták ki. Érdemes megjegyezni, hogy Fejér Gy. előtt kiadta – szintén hibásan – Katona S. is, op. cit., X. köt. 697–700. old. A. Semkowicz az 1381. X. 1-i dátum hitelességéhez még felhossa, hogy a kérdéses bullában Nagy Lajosról, mint még élő uralkodóról esik szó. A bullát figyelmesen elolvassva nem erősíthetjük meg ezt a véleményt.
39. J. Leniek, op. cit., 4. old.

*Strokaa, Stanislaw: Herzog Ulászló der Weiße,
der Verweser der Benediktinerabtei zu Pannonhalma*

In dem Aufsatz wird eine weniger bekannte Episode des Lebens des polnischen Herzogs Ulászló des Weißen dargestellt.

Nach dem Tod Kazimir des Großen schaltete sich der Herzog – gebeten von manchen Aristokratenfamilien in Groß-Polen – in die Kämpfe um den polnischen Thron gegen Ludwig den Großen ein. Nachdem er niederschlagen worden war, verkaufte er dem König ihr sämtliches Gut (das Herzogtum Gniezkowo). So bekam er die reiche Benediktinerabtei zu Pannonhalma in Ungarn.

In dem Aufsatz wird Ulászló's Tätigkeit als Verweser der Abtei aufgrund der wenigen, aus dieser Zeit an uns überlieferten Quellen dargestellt. Der Autor war bestrebt war, die Auffassung etlicher Historiker zu widerlegen. (nach ihnen tat der Herzog als Abt nichts fruchtbringendes, und er wartete nur darauf, die Abtei verlassen und ihre Erbgüter endlich zurückkampfen zu können.)

Obwohl die Dokumente, die diese Frage antasten, spärlich sind, sprechen sie jedenfalls gegen die obige Meinung. Der Herzog betätigte sich energisch, sowohl verteidigte er den Zustand an Gütern der ältesten ungarischen Benediktinerabtei, als auch bereicherte er ihn.